

Olga TOKARCZUK s-a născut la 29 ianuarie 1962 în localitatea Sulechów de lângă orașul Zielona Góra din vestul Poloniei. După studii de psihologie la Universitatea din Varșovia, urmate de practică terapeutică la Wrocław și Wałbrzych, inspirându-se din psihanaliza jungiană, devine unul dintre cei mai în vogă scriitori polonezi. Aproape fiecare volum de proză publicat se dovedește în foarte scurt timp un best-seller, mai mult, apreciat la superlativ de critică. După ce a obținut numeroase distincții în Polonia, printre care se numără și prestigiosul premiu Nike, romanele autoarei s-au văzut apoi rapid traduse în peste douăzeci de limbi: *Podróż ludzi księgi* (*Călătoria oamenilor cărții*, 1993, tradus la Polirom în 2001), *E.E.* (1995), *Prawiek i inne czasy* (*Străveacul și alte vremi*, tradus la fel în 2002), *Szafa* (*Dulapul*, 1997), *Dom dzienny, dom nocny* (*Casă de zi, casă de noapte*, 1998), *Gra na wielu bębenkach* (*Cântând la multe tobe*, 2001), *Ostatnie historie* (*Ultimele povestiri*, 2004), *Anna In w grobowcach świata* (*Anna In în catacombe*, 2006), *Bieguni* (*Rătăcitorii*, 2007, tradus la editura Art în 2013), *Prowadź swój pług przez kości umarłych* (*Condu-ți plugul peste oasele morților*, 2009), *Moment niedźwiedzia* (*Momentul ursului*, 2012), până la recentul roman-fluviu *Księgi Jakubowe* (*Scripturile lui Iacob*, 2014).

Deși are o apartenență credincioasă țării din care provine, Olga Tokarczuk este cunoscută pentru exprimarea unor puncte de vedere ce contravin opiniei publice din Polonia. Firesc, într-o societate care poate fi insulară și unde mulți oameni sunt încă foarte conservatori, asta necesită curaj.

Membră în partidul polonez al verzilor din 2004, excentrica prozatoare locuiește într-un sat lângă Nowa Ruda, de unde își administrează propria editură, Ruta.

Olga Tokarczuk

CASĂ DE ZI, CASĂ DE NOAPTE

Roman

Traducere din limba polonă de
Cristina Godun

Casa Cărții de Știință
Cluj-Napoca, 2015

Visul

În prima noapte am avut un vis imobil. Am visat că sunt privire pură, căutătură pură și că nu am nici corp, nici nume. Stau suspendată sus, deasupra văii, într-un punct nedefinit, din care văd totul sau aproape totul. Mă mișc în căutătura aceea, dar rămân totuși pe loc. Mai degrabă lumea contemplată mi se supune când mă uit la ea, se apropie și se îndepărtează de mine, astfel încât pot să văd totul deodată sau doar cele mai mărunte detalii.

Văd așadar valea în care se află casa, chiar în mijlocul ei, numai că nu este casa mea și nici valea mea, pentru că nimic din ce văd nu-mi aparține, nici eu nu-mi aparțin, ba chiar nici nu există ceva ce aș putea numi „eu”. Văd linia rotundă a orizontului care închide valea din toate părțile. Văd pârâul impetuos, involburat, care curge printre coline. Văd copaci înfiți adânc în pământ cu picioarele lor viguroase, aidoma unor vietăți monopode, încremenite. Nemișcarea lucrurilor pe care le contemplan este doar aparentă. E suficient să vreau și pot să pătrund dincolo de detalii. Și atunci, sub scoarța copacilor văd firișoarele de apă și seve care se preling și se scurg de jur împrejur, în sus și în jos. Sub acoperiș văd trupurile oamenilor care dorm și nemișcarea lor este la fel de aparentă – pulsează delicat în ei inimile, susură sângele, nici măcar visele lor nu sunt reale, pentru că eu reușesc să văd ce anume sunt ele: frânturi de imagini care zvâcnesc. Nici unul din trupurile acelea care visează nu-mi este apropiat, nici unul nu-mi este străin. Pur și simplu doar mă uit la ele și în gândurile lor toropite, încâlcite, mă văd pe mine însămi – și atunci descopăr adevărul acesta straniu. Că sunt căutătură, fără reflecție, fără judecată, fără sentimente. Și imediat după, mai descopăr ceva – că

pot să străbat cu privirea și dincolo de timp, că la fel cum îmi schimb punctul de vedere în spațiu, mi-l pot schimba și în timp, de parcă aș fi cursorul de pe ecranul unui calculator care totuși se mișcă de la sine sau pur și simplu nu are deloc habar de existența mâinii care îl face să se miște.

Mi se pare că visez așa vreme foarte îndelungată. Nu există „înainte” și nici „după”, și nu aștept nimic nou, pentru că nu pot nici să dobândesc, nici să pierd nimic. Noaptea nu se mai termină niciodată. Nici măcar timpul nu schimbă ceea ce văd. Privesc și nici nu mai aflu nimic nou, nici nu reușesc să uit ceva ce deja am văzut.

Marta

În prima zi, de dimineața până seara, am cutreierat pământul nostru. Cizmele de cauciuc se afundau în solul argilos. Pământul era roșu, murdărea mâinile de roșu, iar când le spălai, apa se înroșea de la ele. R. se uita iar la pomii din livadă. Erau bătrâni, neîngrijiiți, stufoși, cu ramurile răzlețite în toate direcțiile. Asemenea pomi cu siguranță nu rodesc nimic. Livada se întindea până la pădure și se oprea la peretele întunecat al molizilor. Stăteau înșirați ca niște soldați. După-amiază a început din nou să cadă lapoviță. Apa se aduna în solul argilos, forma pâraiașe și se scurgea de sus direct spre casă, se infiltra în pereți și dispărea undeva sub zid. Am coborât cu o lumânare în pivniță, neliniștiți de susurul neconținut. Întregul pârâu se scurgea pe treptele de piatră, spăla în curgerea lui pardoseala pietroasă și ieșea la suprafață undeva mai jos, înspre iaz. Și atunci am înțeles: casa noastră stătea pe un râu, fusese construită necugetat pe apa care curgea subteran și nu se mai putea face nimic în privința aceea. Nu ne mai rămânea decât să ne obișnuim cu susurul sumbru, veșnic al apei, cu visele îngrijorătoare.

Al doilea râu se vedea de la fereastră – un pârâu cu apă roșie, turbure, care spală iremediabil în calea lui rădăcinile nemișcate ale copacilor și dispare în pădure.

De la fereastra celeilalte odăi se vede casa Martei. De trei ani mă tot întrebam cine este Marta. Întotdeauna spunea altceva despre sine. De fiecare dată îmi dădea un alt an de naștere. Pentru mine și R., Marta exista numai vara, iarna dispărea, la fel ca orice altceva din zonă. Era minionă, complet căruntă, fără dinți. Pielea ei – zbârcită, uscată și caldă. Știu asta, pentru că ne-am sărutat de bun-venit, ba chiar ne-am și îmbrățișat destul de stângaci și i-am simțit mirosul – mireasma unei umezeli uscate forțat. Un asemenea miros rămâne întotdeauna, nu ai cum să-l faci să dispară. Hainele pe care le-a udat ploaia trebuie spălate, așa obișnuia să spună mama mea, deși ea în general spăla totul, chiar și fără să fie neapărat nevoie. Deschidea dulapul, scotea așternuturile curate, apretate și le arunca în mașina de spălat, ca și cum faptul că nu fuseseră folosite le-ar fi murdărit în aceeași măsură ca folosirea. Mirosul de umezeală este în sine neplăcut, însă pe hainele Martei, pe pielea ei, părea o aromă cunoscută și plăcută. Când era Marta aici, toate se aflau la locul lor, în cea mai desăvârșită ordine.

Marta a venit pe la noi chiar din a doua seară. Mai întâi am băut ceai, apoi un vin de măceșe de anul trecut, negru, uleios și atât de dulce, încât mi se urcase la cap de la prima înghițitură. Eu scoteam cărțile din cutii. Marta ținea paharul cu amândouă mâinile și mă urmărea fără urmă de interes. M-am gândit că nu știe să citească. Așa mi s-a părut. Era foarte posibil, întrucât era suficient de bătrână încât să nu fi prins școlile publice. Literale nu-i rețineau privirea, dar nu am întrebat-o niciodată acest lucru.

Cățelele neastâmpărate intrau și ieșeau mereu. Aduceau în blana lor mirosul frigului și vântului; se încălzeau la focul din soba bucătăriei, apoi le trăgea iar așa să bântuie prin livadă. Marta le mângâia spinările cu

degetele ei lungi, osoase și le spunea mereu cât sunt de frumoase. Și astfel, toată seara le-a vorbit numai cățelelor. M-am uitat la ea pe sub gene, în timp ce aranjam cărțile pe rafturile de lemn. Aplica de pe perete îi lumina creștetul capului cu smocul de păr cărunt, subțire. Restul părului se odihnea pe gât, împletit într-o coadă.

Îmi amintesc atât de multe și totuși nu-mi pot aduce aminte când am văzut-o prima dată pe Marta. Îmi aduc aminte toate primele mele întâlniri cu persoanele care au devenit cu timpul importante pentru mine; îmi aduc aminte dacă strălucea soarele, îmi aduc aminte detalii vestimentare (bocancii ridicoli redegîști ai lui R), îmi aduc aminte arome, gusturi, ba chiar și factura aerului – dacă era tare și tăios, sau dimpotrivă fin și răcoros ca untul. De asta depinde prima impresie. Asemenea lucruri rămân înregistrate în părțile distincte, animalice ale creierului și nu mai pot fi date niciodată uitării. Și totuși, prima întâlnire cu Marta nu mi-o pot aminti.

Trebuie să fi fost primăvara devreme – aici acesta e de obicei momentul tuturor începuturilor. Trebuie să se fi petrecut în spațiul acela inegal al văii, pentru că Marta nu ieșe niciodată de bună voia în afara lui. Și cu siguranță mirosea a apă, a zăpadă topită. Probabil purta pulovărul ei gri cu găuri largi.

Nu știam multe despre Marta. Nu știam decât ceea ce îmi dezvăluisese singură despre sine. A trebuit să deduc totul eu și mi-am dat seama că fantalez despre ea. O recreez pe Marta cu întregul ei trecut și prezent. Pentru că ori de câte ori o rugam să-mi spună ceva despre sine, despre cum era în tinerețe, cum arăta atunci ceea ce acum este evident, schimba subiectul, întorcea capul să se uite pe fereastră sau, pur și simplu, tăcea și toca plină de concentrare varza sau împletea șuvițele acelea de păr din care făcea peruci. În atitudinea ei nu simțeam aversiune față de discuție. Era ca și cum Marta nu avea efectiv nimic de spus despre sine. Ca și cum nu avea nicio istorie

personală. Îi plăcea să vorbească doar despre alți oameni pe care eu i-am văzut cel mult ocazional de câteva ori sau chiar deloc, pentru că deja nu mai aveam cum să-i văd – au trăit cu mult timp în urmă. Sau vorbea despre cei care cu siguranță nici măcar nu existaseră vreodată – am găsit mai târziu dovezi că Martei îi cam plăcea să plăsmuiască istorii. Sau vorbea despre locuri, în care planta oameni ca și cum ar fi fost niște plante ornamentale. Era în stare să vorbească ore în șir, până când nu mai puteam și trebuia să caut un pretext politic să o întrerup și să mă pot întoarce acasă prin iarbă. Uneori își întrerupea brusc expunerile, fără niciun motiv și nu mai revenea la subiectul respectiv câteva săptămâni, pentru ca pe urmă, tot din senin, să înceapă: „Îți mai amintești că-ți spuneam că...” „Îmi amintesc”. „Păi mai departe lucrurile au stat astfel...” – și continua cu subiectul ăsta care deja „expirase”, în timp ce eu scormoneam în amintiri despre cine vorbește și unde se întrerupsese din povestit. Mai ciudat era că reușeam, de regulă, să îmi amintesc nu istoria în sine, ci pe Marta care o povestea, statura ei mărunță, spinarea rotunjită în pulovărul ei cu găuri mari, degetele ei osoase. Îmi spunea toate lucrurile astea proiectate pe parbrizul din față al mașinii, când mergeam la Wambierzyce să comandăm scânduri sau poate când culegeam mușețel de pe câmpul lui Bobol. Nu am reușit niciodată să reconstitui întreaga istorie, mereu îmi aminteam numai scena aceasta, circumstanțele, lumea care o făcuse să prindă în mine rădăcini, ca și cum povestirile acestea ale ei erau oarecum ireale, plăsmuite, visate, înfipte în capul meu și al ei, decolorate de cuvinte. Le întrerupea la fel de brusc cum le începea. De pildă, din cauza unei furculițe care a căzut pe podea, iar sunetul ei de aluminiu a acompaniat ultima propoziție, oprind totodată următorul cuvânt ce urma să-i iasă din gură, de parcă a trebuit să îl înghită. Sau intra Așa-și-pe-Dincolo, așa cum îi stă în fire, întotdeauna fără să bată la ușă, tropăind cu ghetete în prag și aducând cu sine înăuntru

firișoarele de apă, rouă, noroi – orice se întâmpla să fie afară – iar în prezența lui deja nu mai aveai șansa să mai spui ceva, atât era de impetuos.

Multe lucruri pe care mi le-a istorisit Marta nici măcar nu mi le mai amintesc. În urma lor au rămas numai vagi impresii, asemenea muștarului uscat pe marginea farfuriei, după ce felul principal a fost deja mâncat. Niște scene cumplite sau amuzante. Niște imagini rupte de context – cum prindeau copiii păstrăvi din râu cu mâinile goale. Nu știu de ce am reținut asemenea detalii, în timp ce am dat uitării restul poveștii din jurul lor, care probabil trebuie să fi însemnat totuși ceva, de vreme ce fusese o istorie cu cap și coadă. Dar nu mai rețineam decât sămburele lor, pe care pe urmă memoria mea trebuia – și pe bună dreptate – să îl scuipe.

Nu era ca și cum eu doar ascultam. Și eu îi vorbeam. Cândva, la începutul prieteniei noastre, i-am spus că mă tem să mor; nu mă sperie moartea în sine, ci momentul acela când n-o să mai pot lăsa deja nimic pe mai târziu. Și că frica aceasta mă încearcă mereu atunci când e întuneric, niciodată ziua, că durează câteva clipe groaznice, asemenea unui atac de epilepsie. Însă, imediat după aceea, destăinuirea aceasta bruscă m-a făcut să mă rușinez. Și atunci eu am fost cea care a încercat să schimbe subiectul.

Marta nu avea stofă de terapeut. Nu te descosea cu întrebări, nu lăsa brusc deoparte vasele pe care le spăla pentru a se așeza lângă mine și a mă bate compătimitor pe spate. Nu a încercat, ca alții, să încadreze în perspectiva timpului tot ce era important și să întrebe brusc: „Și de când ai început să simți asta?” Nici măcar Iisus nu a putut rezista acestei ispite inutile și l-a întrebat același lucru pe posedatul pe care trebuia să îl însănătoșească. „Și de când a început?” Și așa fi zis că cel mai important lucru este ce se întâmplă acum, în fața ochilor. Și că întrebarea despre începutul sau sfârșitul situației nu oferă nicio informație prețioasă.

Uneori aveam impresia că Marta nu ascultă deloc sau că e insensibilă ca un copac retezat, mort, pentru că într-un asemenea moment, zdrăngănitul vaselor, nu înceta, așa cum m-aș fi așteptat eu, iar mișcările ei nu-și pierdeau automatismul. Ba chiar mi se părea că este crudă, și asta nu doar o dată sau de două ori, ca atunci când își îndoapă cocoșii, pentru ca apoi să-i omoare și să-i devoreze, pe toți deodată, în două zile de toamnă.

Nu o înțelegeam pe Marta și nici acum, când mă gândesc la ea, nu o înțeleg. Dar la ce-mi folosește să o înțeleg? La ce mi-ar folosi să descopăr limpede motivele comportamentelor ei sau sursele istoriilor ei? La ce mi-ar folosi să îi cunosc biografia, dacă avea una? Poate că sunt oameni fără biografie, fără trecut și fără viitor, care le apar altora ca un etern prezent?

Așa-și-pe-Dincolo

În decursul următoarelor seri, imediat după Tele-expres, a venit Așa-și-pe-Dincolo, vecinul nostru. R. făcea vin fiert, tocmai punea în el scortişoară și cuișoare. În fiecare seară, Așa-și-pe-Dincolo ne povestea iarna, pentru că iarna trebuie să fie povestită ca să poată veni vara. De fiecare dată spunea aceeași istorie – despre cum s-a spânzurat Marek Marek.

Mai auziserăm povestea aceasta și de la alții, dar aseară și alaltăseară am auzit-o și de la Așa-și-pe-Dincolo. El însă a uitat că ne-a spus-o și a luat-o de la capăt. Începea întotdeauna cu întrebarea de ce nu am fost și noi la înmormântare. Nu am putut să mergem, pentru că s-a întâmplat în ianuarie. Nu ne-am putut organiza astfel încât să ajungem și la înmormântare. Ninge, mașinile nu porneau, bateriile huruiău. Drumul după Jedlina era înzăpezit și autobuzele stăteau înțepenite în ambuteiaje exasperante.

Marek Marek locuia într-o casă cu acoperiș de tablă. Toamna trecută, iapa lui intrase la noi în livadă pentru a

mânca merele căzute din copaci. Dezgropa merele de sub frunzele putrede. La noi se uita cu nepăsare. Ba chiar R. spunea că ne privea ironic.

Așa-și-pe-Dincolo tocmai se întorcea de la Ruda după-amiaza, când începea să se însereze. A observat că ușa casei lui Marek Marek era întredeschisă la fel ca dimineată, așa că și-a rezemat bicicleta de zid și a aruncat un ochi înăuntru pe fereastră. L-a zărit imediat. Nici nu atârna, nici nu zăcea lângă ușă, contorsionat și neîndoielnic fără suflare. Așa-și-pe-Dincolo a făcut mâinile pâlnie în jurul ochilor, să poată vedea mai bine. Marek Marek avea fața neagră, vineție și limba îi spânzura. Privirea îi rămăsese fixată undeva sus. „Ce nătăfleată”, a mormăit Așa-și-pe-Dincolo în barbă, „nici să se spânzure n-a fost în stare”.

Și-a luat bicicleta și a plecat.

Nu s-a simțit prea bine în noaptea aceea. Se întreba dacă sufletul lui Marek Marek s-a dus la cer sau în iad, sau unde anume se duce sufletul, dacă se duce undeva.

S-a trezit brusc, când deja se lumina de ziuă, și l-a zărit lângă sobă. Marek Marek stătea acolo, uitându-se la el. Așa-și-pe-Dincolo s-a enervat. „Te rog eu frumos, pleacă de aici. Asta este casa mea. Tu o ai pe-a ta”. Dar năluca nu s-a clintit; privirea ei îl sfredelea adânc.

„Marek, te rog eu frumos, pleacă de aici”, a repetat Așa-și-pe-Dincolo, dar Marek, sau cine era el acum, nu a reacționat. Și atunci, Așa-și-pe-Dincolo, învingându-și sila față de orice mișcare, s-a ridicat din pat și a pus mâna pe galoș. Astfel înarmat, s-a apropiat de sobă. Năluca a dispărut sub privirea lui. A mijit ochii, apoi s-a întors în așternutul plăcut și cald.

Dimineata, când se ducea după lemne pentru foc, s-a uitat din nou pe fereastră în casa lui Marek. Nimic nu se schimbase, corpul zăcea în aceeași poziție, numai că în ziua aceea față i se păruse mai neagră. Toată ziua, Așa-și-pe-Dincolo a cărat din munți lemne pe sania pe care o construise vara trecută. A adus până în fața casei

trunchiurile mestecenilor tineri, pe care le-a putut tăia singur, și trunchiurile groase ale pinilor și fagilor răsturnați la pământ de vânt. Le-a dus în șopron și s-a pregătit să le taie în bucăți mai mici. Apoi a îndesat în sobă lemne până tabla s-a înroșit. A făcut repede o supă de cartofi pentru el și câini, a deschis televizorul alb-negru și, mâncând, urmărea imaginile care se perindau. Nu auzea niciun cuvânt. Când s-a băgat în pat, și-a făcut cruce pentru prima oară în ultimii zeci de ani, poate nu-și mai făcuse cruce de la Sfânta Comuniune sau de la cununie. Gestul acesta de mult uitat l-a făcut să se gândească la ceva. Să se ducă la preot și să-i spună.

A doua zi a început să dea târcoale stingher casei parohiale. L-a întâlnit pe preot pe când acesta se îndrepta cu pas iute spre biserică, încercând să evite băltoacele de zăpadă topită. Așa-și-pe-Dincolo nu era prost, nu a spus nimic în mod direct. „Ce-ați face, părinte, dacă v-ar bântui o stafie?” Preotul s-a uitat la el uimit și imediat privirea i-a alunecat spre acoperișul bisericii, unde lucrările de renovare se lungeau la nesfârșit. „I-aș spune să plece”. „Și dacă stafia e încăpățânată și nu vrea să plece, ce ați face?” „Trebuie să fii ferm în tot ce faci”, i-a răspuns preotul meditativ, ocolindu-l cu dexteritate pe Așa-și-pe-Dincolo.

Și din nou lucrurile s-au petrecut ca seara dinainte. Așa-și-pe-Dincolo s-a trezit brusc, de parcă l-ar fi strigat cineva, s-a ridicat în capul oaselor și l-a văzut pe Marek Marek stând lângă sobă. „Pleacă de aici”, a strigat. Năluca nu s-a clintit, ba chiar lui Așa-și-pe-Dincolo i s-a părut că pe chipul ei tumefiat și negru vede fluturând un zâmbet ironic. „Dracu să te ia, de ce nu mă lași să dorm? Pleacă de aici!”, a spus Așa-și-pe-Dincolo. A pus mâna pe galoș și astfel înarmat s-a urnit spre sobă. „Te rog să te cari de aici!”, a zberat, iar duhul s-a risipit.

În a treia noaptea năluca nu a mai apărut, iar în a patra zi, sora lui Marek Marek a găsit cadavrul și a început să tipe. A venit imediat poliția, l-a înfășurat pe Marek într-o

folie neagră și l-a luat de acolo. L-au descusut și pe Așa-și-pe-Dincolo pe unde a fost și ce a făcut. A spus că nu a observat nimic suspect. A mai spus că, dacă cineva bea așa cum obișnuia Marek Marek, mai devreme sau mai târziu sfârșește astfel. I-au dat dreptate și au plecat.

Așa-și-pe-Dincolo și-a luat bicicleta și s-a dus la Ruda. La restaurantul „Lido” și-a luat o halbă de bere, pe care a băut-o încet, cu înghițituri mici. Din tot ce simțea, sentimentul cel mai puternic era acela de ușurare.

Radio Nowa Ruta

Radioul local Nowa Ruta transmitea zilnic vreme de douăsprezece ore. Mai ales muzică. La orele fixe erau știrile naționale, urmate peste jumătate de oră de cele locale. În plus, zilnic organiza câte un concurs. Câștigător era aproape de fiecare dată aceeași persoană, pe nume Wadera. Trebuie că avea cunoștințe foarte vaste, întrucât știa lucruri imposibil de ghicit. Mi-am promis ca, până la urmă, să aflu cine anume este acest domn Wadera, unde locuiește și de unde știe toate acestea. O să traversez munții până la Nowa Ruta și-o să-l întreb ceva important, nici eu nu știu deocamdată ce anume. Îmi imaginam că zilnic pune mâna pe telefon fără nicio tragere de inimă și spune: „Da, cunosc răspunsul, e vorba de canis lupus, cel mai mare reprezentant al rasei canine”, sau „Pasta care acoperă țiglele ceramice înainte de ardere se numește engobă”, sau „Printre dascălii lui Pitagora se numără Ferekide, Hermodamas și Archemanes”. Și tot așa zi de zi. Premiul consta în cărți de la depozitul local. Domnul Wadera trebuie să fi avut o bibliotecă impresionantă.

Odată am auzit cum, înainte de a pune întrebarea pentru concurs, spicherul a spus cu voce rugătoare: „Domnule Wadera, poate azi nu ne mai sunați”.

Între douăsprezece și unu o voce agreabilă de femeie citea un roman în episoade și nu puteai să nu o ascuți, cu

toții trebuia să ascultăm fiecare roman, întrucât era ora când pregăteam prânzul și atunci de obicei curățam cartofii sau lipeam colțunași. În felul acesta o lună întreagă am ascultat „Anna Karenina”.

– Iubește o altă femeie, nu încapе în doială – a hotărât, intrând în camera ei. – Tânjesc după dragoste, iar dragostea nu există. Așadar totul s-a terminat. Trebuie să-i pun capăt.

– Dar cum? – și-a pus singură întrebarea și s-a lăsat să cadă pe fotoliul din fața oglinzii”.

Uneori la prânz venea Marta și se apuca din reflex să mă ajute la treburi. De exemplu, tăia morcovul cubulețe.

Marta asculta liniștită, cu seriozitate, dar niciodată nu a spus nimic despre „Anna Karenina”, nici despre vreun alt roman citit la radio. Ba chiar bănuim că nici nu înțelegea asemenea povești dialogate, dar citite de o singură voce, bănuiam că ascultă doar cuvintele, melodia limbii.

Oamenii de vârsta Martei suferă de scleroză și Alzheimer. Odată pliveam în grădină și de la capătul celălalt al grădinii mă striga R. Nu am apucat să-i răspund.

– E acolo? – a întreat-o pe Marta care stătea în așa fel, încât ne vedea pe amândoi. S-a uitat la mine și i-a strigat:

– Nu e aici.

Apoi i-a întors liniștită spatele și a plecat acasă.

– De ce Așa-și-pe-Dincolo vede năluci și eu nu? – am întreat-o odată pe Marta. Marta mi-a răspuns că asta se întâmplă pentru că e gol pe dinăuntru. Atunci am înțeles prin asta că e nătâng și candid. Un om plin pe dinăuntru mi se părea mai valoros decât unul gol.

Pe urmă însă, când spălam podeaua din bucătărie, am înțeles brusc ce dorise Marta să spună. Și anume, că Așa-și-pe-Dincolo e unul dintre acei oameni care își imaginează că Dumnezeu stă undeva acolo, iar ei stau aici. Așa-și-pe-Dincolo vede totul ca fiind în afara sa,